

?

כפסע ממלחמת אזרחים :

כפסע ממלחמת אזרחים?

שאל אריאלי

מלחמת אזרחים בישראל היא רעיון שכבר אי אפשר לפטור כבדיה או כאזהרה לעתיד הר־חוק, יותר ויותר אזרחים רואים בה תרחיש אפי־שרי, וחלקם משוכנעים כי היא בלתי נמנעת. רבים מצביעים על ממשלת נתניהו, על ההפיכה המשט־רית ועל מהלכי הסיפוח שהובילה, כגורמים הישי־רים לכך, ומנגד, רבים רואים במחאה על היבטיה את הגורם לכך.

התרומה של נתניהו וממשלתו למצב אכן גדו־לה, אך קביעה כזו מבטאת ראייה מצומצמת המ־תמקדת בממד העכשווי בלבד. ראייה כזאת מונעת הבנה מלאה של האיום, של שורשיו ההיסטוריים ושל דרכי ההתמודדות האפשריות עמו. כדי לה־בין את התמונה כולה, יש להתבונן במאבק המ־תקיים בישראל זה יותר ממאה שנים בין שלוש חברות — החרדית, הציונית והמשיחית — על דמו־תה, יעדיה ועתידה של מדינת ישראל. ובעיקר יש להתבונן במאבק החרیف שבין החברה הציונית לח־ברה המשיחית.

הבסיס למלחמות אזרחים הוא קיומן של אידיאולוגיות מנוגדות: השקפות שונות על המש־טר, החברה, האמונה הדתית ומהות החיים המשור־תפים. השקפות אלה מפצלות את הציבור למחנות. כאשר כל מחנה רואה בחוון של המחנה האחר איום קיומי, כל פשרה המאפשרת קיום משותף נתפשת כבגידה. במציאות כזאת יש חשיבות מכ־רעת לעמדה של ההנהגה ולתפקודה. היא יכולה למתן את הפערים בין המחנות או להחריפם. במ־קרה הישראלי, לעתים קרובות ההנהגה עצמה מג־בירה את המתחים מתוך אינטרס פוליטי להיבדל, לשמר בסיסי כוח ולחזק והויות נפרדות — מה שמ־קרב עוד יותר את הסכנה של עימות פנימי.

מקור הפיצול בחברה היהודית בייסודה של התנועה הציונית בשלהי המאה ה-19. מייסדיה קראו תיגר על החברה היהודית בגלות שקידשה את הפסיביות, כפי שכתב האדמו־ר החמישי מלור־בביץ' ב-1900: "כל ציפיותינו ותקוותינו הוא שי־ביא הקב"ה לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו אמן, ותהיה גאולתנו על ידי הקב"ה עצמו" ("אור לישירים", ורשה).

החברה היהודית בגלות החזיקה בתפישה פט־ליסטית, והאמינה שגורלה נקבע על ידי אלוהים, ותקומתה תתרחש רק על ידי נס. היא אימצה ברור־בה את האגדה של האמוראי מארץ ישראל, רבי יוסי בן חנינא, לפיה "שלוש שבועות שהשביע הקב"ה את ישראל: שהחשובה שבהן היא 'שלא יעלו ישראל בחומה' (תלמוד בבלי). כלומה, שלא יעלו כולם לארץ בכוח, באופן מאורגן. חלק מצא־צאי החברה הזאת, שרבים מהם נספו בשואה, נה־פכו לחברה החרדית במדינת ישראל — המקדשת את בדלנות ה"גטו", את הכפירה בעיקר העבודה, את ביטול לימודי הליבה ואת ההשתמטות משי־רות בצבא.

כל זאת תוך שהחרדים מפעילים השפעה פולי־טית בלתי פרופורציונלית במדינה דמוקרטית שה־לגיטימיות שלה מוטלת בספק בעיניהם. הפרדוקס המובנה הזה — שימוש בכלים דמוקרטיים כדי לח־זק תפישה אנטי־דמוקרטית — הוא אחד ממוקדי החיכוך העמוקים בחברה הישראלית, ומקור למתח קבוע גם בין שאר המחנות בימים אלו.

התנועה הציונית החזיקה באידיאולוגיה ובח־זון הפוכים. היא ראתה את האדם והעם כאחראים לגורלם. מטרת הבית הלאומי מבחינתה, היתה לצ־רף את העם היהודי למשפחת העמים על פי עק־רונות הנאורות, ולעלות על מסלול התחדשות של לאומיות מודרנית. יסודות הציונות הם "ארץ ישראל... רוב יהודי, מיעוט ערבי, ושוויון זכויות לכולם" (מנחם בגין, 1972). במגילת העצמאות התחייבו הציונים כי "מדינת ישראל... תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום...; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הב־דל דת, גוּע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות". התחייבות זו לא היתה הצה־רה ריקה, אלא חוזה חברתי ברור, אבל בראייה היסטורית אפשר לראות עד כמה נשחקו מרכיביו של חוזה זה בעשורים האחרונים תחת לחצים פו־ליטיים, דמוגרפיים ומשיחיים.

לפיצול הבסיסי הזה הצטרפה חברה נוספת,

הירקון 3 בני ברק, מגדלי LYFE בנין B טל. 03-5635050 פקס. 03-5617166

7-95255245	05/09/2025	הארץ - כותרת	עמוד 16	1	26.22x36.11
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון -	80790				

מצילה את יהדות אירופה — הממשלה הברי־

טית ביטלה אותה. אך את השואה נימקו בדר־ם: האדמו־ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים, כתב בספרו, "ויואל משה", כי הפרת האיסור "לע־לות בחומה" גררה את העונש האלוהי של השואה. הרב ש"ך, בנאום בישיבת פוניבז' ב-1990, סיכם: "הקב"ה ניהל... חשבון ארוך המשתרע על פני מאות שנים, עד שהצטבר לחשבון של שישה מי־ליון יהודים, וכך התרחשה השואה". ובחברה המ־שיחית־לאומנית הסביר הרצי"ה את השואה כעונש על כך שהעם לא עלה לארץ אחרי הצהרת בל־פור, שבישרה את תחילת הגאולה: "עם ד' כל כך דבק בטומאת ארץ העמים, עד כדי שהוא מוכרח להיחתך ולהיגזר ממנו בשפיכות דמים" ("ארץ הצבי").

איש לא ניסה ליישב את הסתירה בין הצגת הצהרת בלפור על ידי הראי"ה (שנפטר ב-1935) כתחילת הגאולה, לבין השואה שהתרחשה 25 שנה מאוחר יותר. האשמת הקורבנות היא מרכיב עור־מק בתפישת העולם של המחנה המשיחי־לאומני, והיא מטילה צל כבד על כל אפשרות לפשרה מדי־נית גם כיום, בשל החשש שהחזרת השטחים תור־ליד עונש אלוהי.

בצד שכבר הפעיל אלימות רצחנית בעבר נגד פעילי שלום וראש ממשלה, יש תהליך התחמשות תחת המדיניות של בן גביר

היחס של שלוש החברות להחלטת החלוקה של האו"ם ב-1947 היה שונה: החשש מהמחיר שתגבה התנגדות להקמת מדינה יהודית אחרי 2,000 שנה הכריע את רוב הנצים. "עם שואף חיים בוחר בעצ־מאות ומתפשר על טריטוריה", קבע ב-1947 זלמן שזר, לימים נשיא המדינה. רוב ההנהגה הציונית־דתית, ובראשה ראשי המזרחי והפועל המזר־ח, הצביעה בעד החלוקה מסיבות פרקטיות. הרב יהודה לייב מימון, ממנהיגי המזרחי, היה בין הבול־טים בתומכי ההחלטה. הוא הדגיש שהקמת מדינה היא שלב בגאולה, חתם על מגילת העצמאות והיה שר הדתות הראשון.

הציבור החרדי היה מפולג באותה עת: חלקו ראה במדינה שלב חיובי במידת מה, וחלקו ראה בה שלב שלילי. חסידות סאטמר דגלה באנטי־ציונות מוחלטת. הציבור הליטאי סירב לראות במדינה תהליך גאולי כי היה צפוי להיות לה שלטון חי־לוגי, והציבור הספרדי נטה מעט יותר לחיוב. כאן חשוב לציין את מכתב הסטטוס־קוו ששלח בן־גור־ריון, או יו"ר הסוכנות היהודית, לאגודת ישראל ביוני 1947. זו לא השתתפה רשמית במוסדות הציוניים, ודרשה ערבויות לכך שמדינה יהודית עתידית תכבד את עקרונות ההלכה בעניינים מר־כזיים — כדי שניתן יהיה להציג חזית יהודית אחי־דה בפני הוועדה המיוחדת של האו"ם, ולמנוע קרע עמוק בין הציבור החילוני לציבור הדתי והחרדי. מנהיג המפלגה, יצחק מאיר־לזין, חתם על מגילת העצמאות והיה שר הסעד הראשון, אך ההסכם בד־בר הסטטוס־קוו יצר תקדים של פשרה ממלכתית מול מגור שמסרב לקבל את יסודות המשטר הד־מוקרטי, הכולל הפרדה בין דת לפוליטיקה, תקדים שממשיך להדהד עד היום.

במשך שלושה עשורים שמר הרוב החילוני־מסורתי של גח"ל־הליכוד והמערך־העבודה על שלמות החברה היהודית בישראל, גם אם שסעים עדתיים איימו עליה והולידו את "הפנתרים השחור־רים" ובהמשך את מפלגת ש"ס החרדית. המפד"ל בראשות יוסף בורג (1970-1986) היתה מתונה ושונה מיורשותיה; בורג הוזהיר מפני המשיחיים במחנהו: "הם נושאים על נס את שלמות הארץ, ושכחו את שלמות המדינה, שכחו את שלמות התור־רה, שכחו את שלמות המחנה. אם דרך רעיון של־מות הארץ יכולים להגיע באופן מחשבתי לכהנא, זוהי אשמה גדולה".

עד 1974 ראו המשיחיים את הישגי הציונות כתחילת הגאולה. הנסיגה מקוניטרה בהסכם עם סוריה ב-1974 נתפשה כהפרה של הציווי האלוהי האוסר על "ויתור מדעת על שטחים". מכאן נולדה תנועת "גוש אמונים", וב-1981 ירשה אותה מועצת יש"ע, שהקצינה את עמדתה. מ-1974 ואילך הכרי־זו החברה המשיחית מלחמה על החברה הציונית — שהיתה עיוורת לאיום, ואף ראתה בו ביטוי

לדמוקרטיה ולפלורליזם.

החברה המשיחית, קטנה אך נחושה, זכתה לרוח גבית מהניצחון של מנחם בגין בבחירות 1977, שנשען בין היתר על ליבוי של מתחים עד־תיים. אף שהיה מודע למשנתם, "יש לכם חולשה אחת — פיתחתם בקרבכם תסביך של משיחיות", בגין חלם כמוהם על הקמת אלף אלוני מורה. עם זאת, בניגוד לחזונם, הוא חתם על הסכם השלום עם מצרים ועל הסכם האוטונומיה בשטחים. מני־גד הוא אֶפְשֶׁר לאריאל שרון להקים בתוך שמונה שנים 88 התנחלויות חדשות בגדה.

הסכמי אוסלו של יצחק רבין ושמעון פרס איימו על חזון המשיחיים, והם פעלו עם בנימין נתניהו כדי למוטטם על ידי הפרה של החוק וביטול הלגי־טימיות של המוסדות הנבחרים ושל הכרעת הרוב, משום שלשיטתם היא לא עומדת במבחן התורה. חזרתו של נתניהו לראשות הממשלה ב-2009 חי־זקה את הברית בין החרדים, המשיחיים והליכוד. ב-15 שנות שלטונו, נתניהו, החרד כיום לעתידו הפוליטי והאישי על רקע המשפט המתנהל נגדו, העמיק את הפיצול. וזה הגיע לשיא בהפיכה המ־שטרית ובסרבנות לכל תהליך מדיני, כאשר המ־שיחיים מלווים את הצעדים הללו בניצול ציני של הקופה ציבורית, בטרור יהודי, בהפרת החוק הבי־נלאומי ובפגיעה במערכות הביטחון.

רק בשנים האחרונות חלה התעוררות של הציבור הציוני, שעה שהאופוזיציה הפוליטית מתגלה כעקרה וכמאוהבת בסטטוס־קוו וב"כניסה מתחת לאלונקה" של היריב. האזהרה של הכוהן הגדול חנניה לאחר כיבוש בית המקדש על ידי הקיצונים ערב חורבנו בידי טיטוס, נותרה רלוונ־טית גם היום לציבור האדיש הספון בביתו: "שור־דים אתכם ואתם נכנעים... מכים אתכם ואתם שותקים! האם לא אתם גרמתם למספרם הגדול (של הקיצונים) בשתיקה ששתקתם כשהתאגדו לראשונה?...? הלעולם לא תתקוממו?... שמא אבד לכם הרגש היקר הטבעי ביותר, התשוקה לחירות?" (מתוך "מצעד האיוולת היהודי", מאת אמוץ עשהאל).

לפיכך, ישראל נמצאת כפסע ממלחמת אזר־חים. החברה המשיחית והחברה החרדית רואות את המציאות הנוכחית — ממשלת ימין על מלא, השבי הפוליטי של נתניהו והליכוד, תמיכת טרא־מפ, הניצחונות הצבאיים מול איראן, חיובאללה, החותים ועוה — כהזדמנות הטובה ביותר למימוש חזונם. המשיחיים יעשו הכל ב"חלון ההזדמנויות" ההיסטורי שלהם כדי להצליח, ובכל מחיר: פגי־עה בחפים מפשע, הפרת החוק הבינלאומי והחוק הישראלי, פגיעה בפעילי המחנה הציוני, הפק־רת החטופים ועוד. אחרת, כישלונם יתפרש על פי אמונתם ככישלון כולל. החרדים מצדם ינסו לעגן את בדלנותם והטבותיהם המפלגיות באופן בלתי הפיך. מנגד, הציונים חוששים שעם השלמת ההפי־כה המשטרית וסיפוח השטחים ישראל תהפוך למ־דינה שהם לא ירצו לחיות בה.

לכן, ככל שמתקרבים לבחירות המתחים הללו הולכים ומועצמים על ידי שרי הממשלה, במהל־כי סיפוח, במיטוט שלטון החוק ובהמשך המלחמה העקרה בעוה, לצד סרבנות במישור המדיני. האיום הגדול נובע מהניסיון לנכס את הלאום והדת — שהם המכנה המשותף הראשון והאחרון לכל הח־ברות היהודיות בישראל — ולשלול אותם, כביכול, מהמחנה הציוני החילוני, על ידי ראש הממשלה ומחנהו, באמירות כמו "השמאל שכח מה זה להיות יהודים", המוציאות את הציונים החילונים אל מחוץ למחנה ומקרבות את ישראל לנקודת רתי־חה ולגלישה אפשרית לעימות אלים.

אצל צד אחר, שכבר הפעיל אלימות רצחנית נגד פעילי שלום וראש ממשלה מכהן, מתקיים תהליך של התחמשות תחת מדיניות חלוקת הנשק לאזרחים של השר בן גביר וכוחות ההגנה המרח־בית בהתנחלויות, בעוד שהצד השני מקפיד להת־רחק מכל סממן כזה ומדגיש את המאבק האזרחי החוקי והלא אלים. רק מנהיגות אחרת, בקואליציה ובאופוזיציה, אמיצה ומחויבת לשלמות הבית ול־חזון הציוני שלאורו הוקמה המדינה, תוכל להניא את המחנות מהמהלך האחרון, שאם יתממש ישח־זר בצורה נוראה את החורבן של ממלכת ישראל, ממלכת יהודה וממלכת החשמונאים, כפי שהוא מתואר באופן מקורי ונועז בספר "מצעד האיוולת היהודי".

^[1] ד"ר אריאלי הוא ראש קבוצת המחקר "תמורור" פוליטוגרפיה"